

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2022 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEARBOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2022

1

Vilnius 2022

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2022

1

Vilnius 2022

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-22-32

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:
<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2022
© Straipsnių autoriai, 2022

JONAS DRUNGILAS

Lietuvos istorijos institutas

KUR DINGO GANDINGOS MIESTAS? ARBA PLUNGĖS MIESTELIO PRADŽIA XVI A. ANTROJE PUSĖJE*

ANOTACIJA. Straipsnyje tiriama Žemaitijos aukštumos vakarinėje dalyje XVI a. antroje pusėje įsikūrusio Plungės miestelio pradžia. Tuometiniuose šaltiniuose išnyrantys Gandingos miesto bei vėliau jį pakeitusio Plungės miestelio įvardijimai analizuojami pasitelkiant istorinius, geografinius ir lingvistinius duomenis, taip rekonstruojant ankstyvąjį Plungės miestelio kūrimosi etapą.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Mikalojus Dorohostaiskis, Gandinga, miestas, miestelis, piliakalnis, Plungė.

ANNOTATION. The article examines the beginnings of the town of Plungė, which was established in the second half of the sixteenth century in the western part of the Samogitian Upland. The names of the town of Gandinga and of the town of Plungė that later replaced it, which appear in the sources from that time, are analysed with the help of historical, geographical, and linguistic data, thus reconstructing the early stage of the development of Plungė.

KEYWORDS: Mikołaj Dorohostajski, Gandinga, city, town, fort hill, Plungė.

„Plungė, esanti Žemaitijos Kunigaikštystėje, Šiaulių repartycijoje, seniau buvo – Gandinga, nuo Gandingos pavieto, o po to – Plunge vadinama.“¹ Taip 1792 m. sausio 13 d.

* Nuoširdžiai dėkoju rengiant šį straipsnį įvairiais patarimais, šaltinių nuorodomis padėjusiems kolegoms: A. Baliuliui, Z. Kiaupai, T. Petreikiui, T. Petručiui, A. Ryčkovui, E. Saviščevui, E. Vasiliauskui.

¹ ...*miasta naszego Płongian, w Księstwie Żmudzkim, w repartycji szawelskiej położonego, dawniej Gondyngą, od powiatu gondyńskiego, a dopioro Płongiany zwanego, i pokładano przed nami przywilej*

Magdeburgo teisių suteikimo Plungei privilegijoje šio miestelio pradžia buvo sumaniai susieta su kitu dokumentu – 1570 m. Žygimanto Augusto privilegija, pagal kurią anuomet LDK stalininkui Mikalojui Dorohostaiskiui buvo suteiktos visos pajamos iš Gandingos valsčiaus ir miesto. Tačiau šiame XVI a. antrosios pusės dokumente esanti Gandingos miesto įvardijimo problema, kurią bandyta išspręsti XVIII a. pabaigoje, išliko iki šiol.

Gandingos (žemaitiškai – Gondinga) vietovė, esanti už 5–6 km nuo Plungės, pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose minima 1253 m.² Manoma, kad Gandingos piliakalnyje (šalia jo buvo dar keturi piliakalniai) stovėjusi pilis galėjo būti viena svarbesnių Ceklio žemėje³. Tad šios vietovės archajiška praeitis bei ją supantis įspūdingas kraštovaizdis pirmiausia patraukė archeologų bei kraštotyrininkų dėmesį. Nuo XIX a. antrosios pusės prasidėjo Gandingos piliakalnio archeologiniai tyrinėjimai, imta rinkti įvairi istorinė, tautosakinė medžiaga. Visa tai sukėlė dar didesnę susidomėjimą, atsispindėjusį spaudoje, tarpukariu⁴. XX a. pradžioje baltarusių tyrinėtojai M. Dovnar-Zapolskiui iškėlus 1567 metus kaip Gandingos miesto paminėjimo datą, istoriografijoje, tyrinėjančioje apgyvendinimo raidą bei bažnyčių tinklą Lietuvoje, dėl Gandingos vietovės susidarė dvi nuomonės. Vieni teigė, kad tai buvo vienas miestelis. Kitų nuomone, Gandinga (gyvavusi iki XVII a.) ir Plungė yra du atskiri miesteliai, anuomet turėję savo vietininkų, dvarų ir bažnyčių⁵.

najjaśniejszego poprzednika naszego Zygmunta Augusta, w roku 1570 juli 10 dnia urodzonemu Mikolajowi Olechnowiczu (...), tytuł miasta poświadczający, Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 556 (1791–1792). Viešųjų reikalų knyga 35, par. A. Baliulis, R. Firkovičius, E. Rimša, Vilnius, 2005, p. 46, nr. 15.

²...in partem nostram Cekklis: Gandingen/Gajdingen (...), Kuršo aktai = Acta Curoniae, parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas, Pasvalys, 2017, p. 100. Plačiau apie tai žr.: T. Baranauskas, G. Zabiela, Ceklis 1253 metais: istorinė-archeologinė analizė, *Žemaičių istorijos virsmas: iš 750 metų perspektyvos*, sud. A. Ivinskis, Vilnius, 2004, p. 11–12.

³V. Žulkus, *Kuršiai Baltijos jūros erdvėje*, Vilnius, 2004, p. 88.

⁴M. Godliauskas, Gandingos pile, *Szwiesa*, 1888, nr. 3, p. 91–94; Gamuro draugas, Gondinga (medžiaga savo kraštui pažinti), *Trimitas*, 1924, nr. 47 (67), p. 22–26; L. Kumšlytis, Gandingos senovės liekanos, *Šiaulių metraštis*, 1933, nr. 4, p. 28–36; A. Smilingis, Gandingos piliakalnis, *Lietuvos aidas*, 1933 m. lapkr. 4 d., p. 12; J. Tuplė, Gandingos piliakalnis, *Mūsų kraštas*, 1935 m. balandžio 28 d., nr. 17, p. 6; Gandingos kalno lobiai, *Lietuvos ukininkas*, 1936, nr. 47, p. 6; Padavimas apie Plungės pilį, *Vakarai*, 1937 rugpj. 21, nr. 193 (496), p. 5; Kretingos muziejus deideja. Daug senienų iš Gandingos piliakalnio, *Vakarai* (Klaipėda), 1938 m. kovo 22 d., p. 5; Didingoji Gandingos pilis ir išnykęs žemaičių miestas, *Lietuvos aidas*, 1939 m. rugsėjo 27 d., nr. 567; Laukiama Gandingos piliakalnio ir buvusio senovės miesto kasinėjimo darbų, ten pat, 1940 m. kovo 6 d., nr. 108; E. Ravičienė, *Šimtmečių takais*, Klaipėda, 1997, p. 36.

⁵М. Довнар-Запольскій, *Государственное хозяйство Великаго княжества Литовскаго при Ягеллонах*, t. 1, Киев, 1901, с. cvii (priedai); A. Miškiniš, K. Šešelgis, Miesto gyvenviečių tinklo vystymasis Lietuvoje iki XX a. vidurio (1940 m.), *Statyba ir architektūra*, nr. 4(2), 1965, p. 235, nr. 188; E. Meilus, *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje – XVIII a. Raida, gyventojai, amatai, prekyba*, Vilnius, 1997, p. 169, nr. 28; I. Lukšaitė, *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius, 1999, p. 596, 598; Z. Kiaupa, *Žemaitijos miestelių ir miestų tinklo susidarymas XV a. – XVI a. pirmojoje pusėje, Konstantinas Jablons-*

Tad viena XIII a. bei kelios XVI a. „mažakalbės“ istorinės žinutės apie Gandingą, taip pat archeologiniai tyrinėjimai bei tautosakinė medžiaga „malšino“ vietinės bendruomenės praeities pažinimo alkį. Nors ne per seniausią atlikti archeologiniai tyrimai parodė, kad kalbėti apie XVI–XVII a. čia buvusią gyvenvietę nėra pagrindo (tik Gandingos tujūnystės dvarvietėje aptikta įvairių koklių, plytų, mūro liekanų⁶), tačiau visa ši medžiaga suformavo nuomonę apie čia iki XVII a. antrosios pusės stovėjusį, bet „mirusį“ Gandingos miestą, ką šiandien liudija ir prie aptarto piliakalnio esanti informacinė lentelė.

Šis lokalus atvejis yra aktualus, nes atveria naujų klausimų dėl miestelių įvardijimo bei jų kūrimosi XVI a. antroje pusėje – intensyviausiu naujų gyvenviečių, miestelių kūrimosi laikotarpiu LDK⁷. Be to, jis atskleidžia vakarinėje Žemaitijos dalyje, pagonybės „anklave“, vykusį apgyvendinimo bei urbanizacijos procesą⁸. Vengiant tolesnių spekuliacijų dėl Gandingos ir Plungės miestelių egzistavimo ar neegzistavimo, būtina susisteminti XVI a. įvairiuose šaltiniuose minimus abiejų vietovių paminėjimus, kuriuos išanalizavus paaiškėtų daugiau informacijos apie šias gyvenvietes. Verta pridurti, kad iki šiol į Plungės miestelio pradžią buvo žvelgiama tik iš Gandingos perspektyvos, kaip į šios gyvenvietės tęstinumą, tačiau Plungės miestelio ištakos, jo tuometinis išsidėstymas pasitelkus archeologinius, geografinius bei kalbinius duomenis iki šiol neaptartas. Tai pirmiausia ir norėtume padaryti.

Taigi, pasitelkę šaltiniotylinę bei tarpdisciplininę prieigą, straipsnyje analizuosime Plungės pradžią bei jos ir Gandingos sąsajas, taip bandydami atkurti ankstyvąjį Plungės miestelio kūrimosi tarpinį.

Gyvenvietės užuomazga: archeologiniai, geografiniai ir lingvistiniai duomenys

Plungės miestelio užuomazga galima laikyti dabartinio miesto dalyje dar XX a. pradžioje užfiksuotus tris kuršių gyventus piliakalnius. Juos pirmasis detaliam aprašė tuometinis Plungės viršaitis, kraštotyrininkas Leonas Kumšlytis (1900–1940)⁹, kurio

kis ir istorija, sud. E. Rimša, Vilnius, 2005, p. 167, nr. 62, 63; K. M i s i u s, Bažnyčios ir parapijos istorija, *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė = Sacral architecture and art in the Plungė deanery*, sud. A. Butrimas, Vilnius, 2005, p. 41; S. A l e x a n d r o w i c z, *Studia z dziejów miasteczek Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Toruń, 2011, s. 55.

⁶B. D a k a n i s, Gandingos archeologinės vietovės žvalgomieji tyrimai, *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*, Vilnius, 2008, p. 55–64.

⁷S. A l e x a n d r o w i c z, min. veik., p. 103, I lentelė.

⁸A. B u m b l a u s k a s, M. B u m b l a u s k a s, *Žemaitijos krikštas: christianizacijos procesas XV–XVII amžiuje*, Vilnius, 2018, p. 178–180.

⁹L. K u m š l y t i s, Plungės miesto senovės liekanos, *Šiaulių metraštis*, 1933, nr. 4, p. 36–40.

įdirbiu vėliau pasinaudojo ir archeologas Petras Tarasenka¹⁰. Toliau pateikiame sutrum-pintus šių piliakalnių aprašymus, kurie atspindi, kokioje vietoje XVI a. įsikūrė miestelis:

<p>Prie pat Plungės miesto ribos (...), yra „Rūstakalnio“ piliakalnis. Stovi jis kairiajame Babrun-go upės krante, 8,5 metrus atstu nuo upės. Prie pat piliakalnio, pa-lei jo šiaurinį ir rytinį šlaitus, eina siauras klampios, šaltiniuotos pievos ruožas. (...) reikia pereiti virbais užkimštą brastą, tada tik patenki piliakalnin.</p>	<p>300 metrų į šiaurę nuo „Rūsta-kalnio“ yra kitas piliakalnis (...), už katalikų kapų, vadinamas pa-prastai pilale. Pilis stovi lygioje, kokių trijų ha didumo lankoje, iš rytų, šiaurės ir vakarų apsupta Babrun-go upės, kurios aukšti ir skarožiuoti krantai pilį visiškai paslepia nuo žmonių akių. (...) Piliakalnis ne tik nepastebimas, bet ir sunkiai buvęs prieinamas iš visų keturių pusių.</p>	<p>Apie 190 m į rytus nuo Urbo-nienės „Rūstakalnio“ prie Biru-tės g., ties pil. Gamzų sodyba, Antano Pabrėžos žemėje stovi trečias piliakalnis. Tas nedidelis, apvalainis kalniukas, stovįs la-bai pelkėtoje lankoje, apsuptas liūnais. (...) stovi 170 m į rytus nuo Babrun-go upės (...), nusau-sindamas lauką ir ardamas dirvą į rytus nuo piliakalnio, [A. Pa-brėža] sakėsi radęs 30 cm gilumoje akmenimis grįstas kelias.</p>
---	---	---

Kaip matyti iš pateiktų aprašymų bei įvairių XX a. pirmosios pusės Plungės žemėlapių, miestą juosė bei buvo išraizgiusi Babrun-go upė, o aplink aprašytus piliakalnius buvo drėg-nos bei pelkėtos vietos (nuo 1961 m. čia yra vadinamoji Plungės jūra). Neabejotina, kad su vietove susijusių informaciją „slepia“ ir pats Plungės pavadinimas. Vietiniai plungiškiai kartais dar primena šio vietovardžio liaudišką etimologiją¹¹, o kalbininkas Aleksandras Va-nagas teigė, kad miesto pavadinimas esą kilęs nuo dabar aptinkamos pavardės – Plungė¹². Tačiau ji labiau išplitusi Šiaurės Lietuvoje¹³, be to, XVI a. istoriniuose šaltiniuose ji visai neminima¹⁴. Yra ir kita – hidroniminė toponimo kilmės versija, į kurią iki šiol kalbininkai neatkreipė dėmesio. Ją XIX a. pabaigoje išklėlė mokytojas Aleksiejus Drobenko, teigęs, kad Plungė vardą gavo nuo per ją tekančio mažyčio upelio, vietinių plungiškių vadinto *Плонге*¹⁵.

¹⁰ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 253–252, 253, 254.

¹¹ Jau XIX a. buvo posakis „neik į Plungę, nes ten plunkiasi“, A. Д р о б е н к о, Местечко Плу́нгияны, *Памятная книжка Ковенской губернии на 1900*, Ковно, 1901, c. 110.

¹² A. V a n a g a s, *Lietuvos miestų vardai*, Vilnius, 2004, p. 160.

¹³ Plungės pavardė paplitusi Pakruojo, Panevėžio, Radviliškio ir Utenos rajonuose, o Šeduvoje jų yra net 45, po vieną atvejį aptikta Plungėje, Telšiuose ir Nemakščiuose (Raseinių r.), žr.: *Lietuvių pavardžių žodynas*, t. 2: L–Ž, A. Vanagas (ats. redaktorius), V. Maciejauskienė, M. Razmukaitė, Vilnius, 1989, p. 481. Tą patį tvirtino ir XIX a. apie Plungę rašęs Vincentas Juzumas žr.: V. J u z u m a s, *Žemaičių vyskupijos aprašymas*, par. M. Paknys, Varniai, 2013, p. 375.

¹⁴ Peržiūrėta, pvz.: A. M a c k a v i č i u s, *Žemaitijos valsčių surašymas 1537–1538 m.*, parengė K. Jablonskis, tekstą spaudai rengė A. Baliulis, Vilnius, 2003; taip pat žr. 1528, 1565, 1567 m. LDK kariuomenės surašymus: *Русская историческая библиотека*, t. XXXIII: *Переписи войска Литовского*, Петроград, 1915.

¹⁵ A. Д р о б е н к о, min. veik., p. 110.

Tai vėliau patvirtino Plungės miesto paribyje, Kaušėnų kaime gimęs ir vaikystę čia praleidęs istorikas Zenonas Ivinskis (1908–1971): „Plungė savo vardą turėjo gauti nuo per ją tebetekančio ir pavadinimo nebetekusio menkučio upeliūkščio (Rietavo ir Kulių gatvių pakalnėje), kuris anksčiau vadinosi Plungė“¹⁶. Vėliau dėl šio upelio pavadinimo kilo nesutarimų. Mat istorikei J. Skurdauskienei aptikus 1894 m. Plungės planą¹⁷, kur minėtas upelis vadinamas *Paplunga* (*Поплунга*, nors greičiau reikėtų įvardyti kaip Paplungė), netrukus viešoje erdvėje nuskambėjo ir įsitvirtino nuomonė, kad nuo Paplungės ir kilo Plungės vardas. Visgi tam pirmiausia prieštarauja anksčiau minėti A. Drobenkos ir Z. Ivinskio teiginiai. Antra, įprastai vietovardžiai sudaromi iš šalia jų esančių vandenvardžių, pridėjus priešdėlį *pa-* (pvz., Svalia → Pasvalys, Švitinys → Pašvitinys, Nevėžis → Panevėžys ir pan.), o ne atvirksčiai! Manytina, kad minėtą „Paplungės“ pavadinimą „uždėjo“ 1894 m. plano parengėjai. O pats Plungės pavadinimas, kilęs nuo minėto upelio, yra susijęs su lietuvišku žodžiu *plunkti* (*-a, -sta*) – tekėti, sruventi, plaukti; aptekti vandeniui; gausiai eiti, plūsti, bei su *plunkyne*, reiškiančią pilną vandens duobę kelyje arba prastą, šlapią neišvažiuojamą kelią¹⁸. Be to, latvių kalboje aptinkame panašiai skambantį žodį *pluncis*, reiškiantį didelę pelkę¹⁹. Tad galima manyti, kad Plungės pavadinimas yra kuršiško substrato palikimas, kai kuršiškas *c* virto į lietuvišką *g* ir *k*²⁰, ką taip pat patvirtintų prie Rietavo esantis Plunkės upelis²¹ bei Plunkėnų kaimas²².

Kaip minėta, XVI a. šią gyvenvietę supo drėgnos pelkėtos vietos²³. Todėl pirminis miestelio centras buvo įrengtas aukštumoje (apie 120–125 m virš jūros lygio, kai Gandinga – 90 m), ant kalvos. Ši apie 1 km ilgio, apie 200 m pločio kalva buvo tarsi pusiasalis, iš trijų pusių supamas pelkių bei Babrungo upės. Kalvos „nugaroje“, jos viename gale buvo pastatyta bažnyčia, greta įsikūrė Plungės seniūnijos dvaras, pamažu daugėjo sodybų (žr. 1 pav.). Vėliau šio pusiasalio pabaigoje formavosi būsimo miestelio centras – turgaus aikštė, iš kurios nusidriekė keliai į Platelius, Rietavą ir Varnius (greičiausiai iš jos XVIII a. atsirado Vilniaus gatvė²⁴). Dar toliau miestelis plėtėsi į rytus.

¹⁶ Z. I v i n s k i s, *Rinktiniai raštai*, t. 2, Roma, 1978, p. 257.

¹⁷ Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. 526, ap. 7, b. 3523.

¹⁸ *Lietuvių kalbos žodynas*, t. X, Vilnius, 1976, p. 350.

¹⁹ Л. Г. Н е в с к а я, Балтийские названия болот в сопоставлении со славянскими (Семасиологические наблюдения, *Балто-славянские исследования*, отв. ред. Т. М. Судник, Москва, 1974, с. 161.

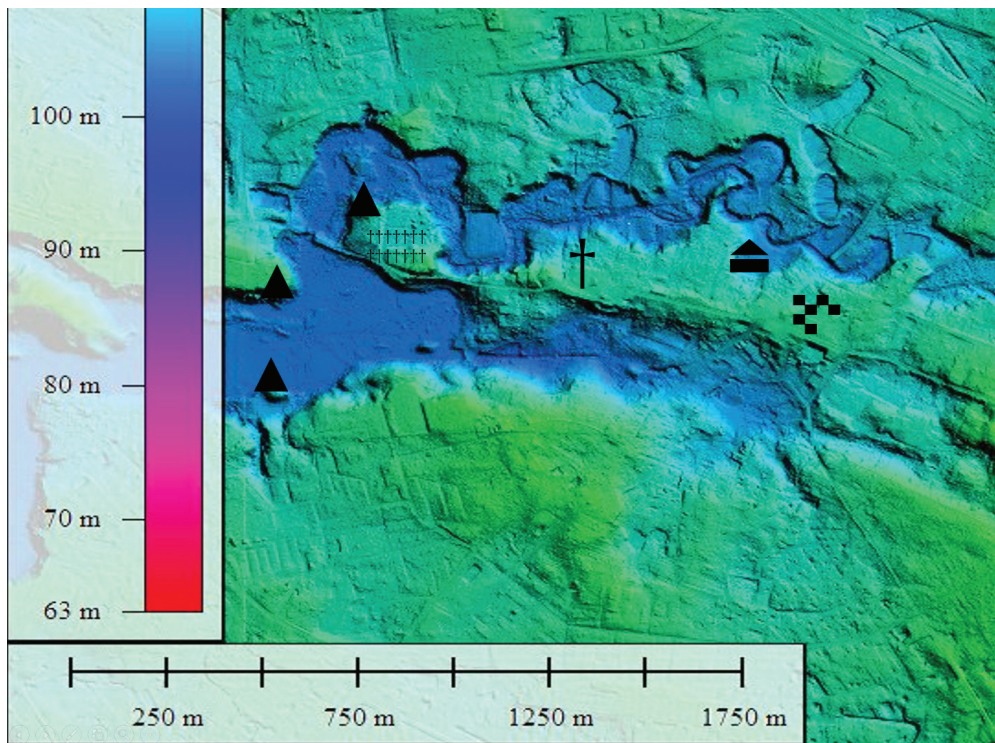
²⁰ A. S a l y s, *Baltų kalbos, tautos ir kultys. Lietuvių giminaičiai*, Vilnius, 1995, p. 75.

²¹ A. V a n a g a s, *Lietuvos hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981, p. 263.

²² *Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinyras*, d. II, parengė Z. Noreika ir V. Stravinskas, Vilnius, 1976, p. 246.

²³ Antai, net 1931 m. Plungės miesto schemoje matyti viduryje miesto pažymėta – „Balos“, žr.: A. M i š k i n i s, Bažnyčia miesto kompozicijoje, *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė* p. 38.

²⁴ 1721 m. spalio 17 d. Plungės dvaro, miestelio ir valsčiaus inventorių, LMAVB RS, f. 21–1107, l. 1–2.

1 pav. Plungės miesto reljefinis planas (LIDAR nuotrauka, lapas 32/60).
 Simboliai: ▲ – dvarvietė, ▲ – piliakalnis, ■■■ – buvusi turgaus aikštė,
 † – bažnyčia, ††† – dabartinės senosios kapinės.

Taigi Plungė įsikūrė buvusios kuršių gyvenvietės vietoje, o miestelio branduolys, supamas pelkių, susitelkė ant kalvos, kurios papėdėje tekėjo Plungės upelis, davęs vardą šiai vietai.

Šaltinių pinklės: vietovių paminėjimai ir jų komentarai

Aiškumo dėl varijuojančių Gandingos ir Plungės paminėjimų įneša abiejų vietovių bei su jomis susijusių objektų fiksavimas (pvz., dvaro, miestelio ir pan.) bei šių paminėjimų pateikimas chronologine seka. Visa tai leidžia stebėti kintančią gyvenviečių padėtį, jų statusą. Tad toliau pateikiame lentelę, kurioje suregistruoti XV a. pabaigos – XVII a. pradžios įvairūs minėtų gyvenviečių įvardijimai šaltiniuose. Tiesa, tai neišbaigtas sąrašas, į

jį stengtasi sudėti skirtingus bei dviprasmiškai suprantamus istorinių šaltinių fragmentus (toliau ja remiantis bus nuosekliai analizuojami turimi duomenys).

1 lentelė. **Gandingos ir Plungės paminėjimai XV a. pabaigoje – XVII a. pradžioje**

Eil. nr.	Data	Paminėjimas
1.	1489 01 30	„Писан у Кгондинзе, ген(варя) 30, иньди(кть) 7.“ ²⁵
2.	1540 12 27	„тые именья в Жомойти – в Кгонъзынъзе и в Кольтинянех (...)“ ²⁶ .
3.	1542 11 21	„тоть Витко тьи именъечька у Кгонъдине и в Мишанех (...)“ ²⁷ .
4.	1547 02 25	„Яну Кглиньскому дворець Кгонъдинскии отъ Плотель в трех миляхъ, которыи дворець первей держаль Яронимъ пушкарь (...)“ ²⁸
5.	1553	„Pisan w Gondyndze roku 1553.“ ²⁹
6.	1554 04 08	„Богдана Сенкевича имена его Кгондинского, которое мает над речкою Струею (...). Писан у Кгондиндзь (...)“ ³⁰
7.	1567 07 21	„о квалтовное наехание в небытности его самого на двор и на место тивуньства Кгонъдинского (...)“ ³¹ .
8.	1567 09/10	„Пописане яко много с которого места побору дано. (...) Кгондиня копъ 15.“ ³²
9.	1570 02 10	„ecclesia parrochialis novae foundationis nostrae in Godinga (...)“ ³³ .
10.	1570 06 18	„пожиткии, которые з местечка Полунькгинь и зо всее волости тивуньства Кгондиньского (...)“ ³⁴ .
11.	1570 07 10	„всяких доходов з места и волости Кгондинское (...)“ ³⁵ .

²⁵ Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 96–114.

²⁶ *Lietuvos Metrika (1540–1541). 10-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija)*, par. S. Lazutka, I. Valikonytė, S. Viskantaitė-Saviščevienė, Vilnius, 2003, p. 79, nr. 128.

²⁷ *Lietuvos Metrika (1528–1547). 6-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija)*, par. S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt., Vilnius, 1995, p. 249, nr. 366.

²⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 29 (1546–1547). Užrašymų knyga 29*, par. I. Ilarienė, Vilnius, 2016, p. 116, nr. 98. Tas pats dokumentas, tik surašytas 1547 m. vasario 28 d., yra ir kitoje Lietuvos Metrikos knygoje, žr.: Российский государственный архив древних актов, ф. 389, оп. 1, д. 1–2, (toliau – LM; naudotasi LVIA saugomais mikrofilmais), kn. 31, l. 28–28v.

²⁹ LMAVB RS, f. 273–2228, l. 1v.

³⁰ Ten pat, f. 273–3209, l. 2.

³¹ LM, kn. 256, l. 84v.

³² Beje, tik šio akto anotacijoje prirašytas žodis *места*, žr.: *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 531 (1567–1569). Viešųjų reikalų knyga 9* (toliau – LM, *VrKn.* 531/9), parengė L. Anužytė ir A. Baliulis, Vilnius, 2001, p. 38, nr. 4.

³³ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Viešųjų reikalų knyga 8* (toliau – LM, *VrKn.* 530/8), par. D. Baronas ir L. Jovaiša, Vilnius, 1999, p. 78, nr. 83.

³⁴ LM, kn. 267, l. 300v.

³⁵ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 51 (1566–1574). Užrašymų knyga 51*, par. A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas, Vilnius, 2000, p. 260, nr. 179.

Eil. nr.	Data	Paminėjimas
12.	1575 02 25	„имене свое властное отчизное, прозываемое Кгондынгу, лежащее у волости Кгондинской, недалеко местечка Плунокганского, над рекою Бобронкгою (...)“ ³⁶ .
13.	1575 03 24	„Data w Plungianach, roku tysiąc pięćset siedmziesiąt piątego, marca dnia dwudziestego czwartego.“ ³⁷
14.	1583 11 22	„у дворе Кгондинскомъ, у везенью своемъ маеть (...)“ ³⁸ .
15.	1584 m.	„Florian Krause von 1584, und vorbin zu Plungen in Szamaiten Prediger (...)“ ³⁹ .
16.	1585 06 03	„дорога идет з места Ворненского до местечка Плунокганского (...)“ ⁴⁰ .
17.	1589 03 03	„приехавшы до двору Плунокганцкого, просил у того врядника (...)“ ⁴¹ .
18.	1592/97	„in Plungiani haereticus (...)“ ⁴² .
19.	1597 10 08	„на той дорозе ему, которая идет з Ретова до Кгондинги (...)“ ⁴³ .
20.	1602 05 23	„в месточку Плунокганском справедливост одержал в вряде Плунокганском (...)“ ⁴⁴ .
21.	1604 01 20	„места Плотелского до места Плунокганского (...), мешанин места его м(илос)ти Плунокганского (...)“ ⁴⁵ .

XV a. formuojantis naujai Žemaitijos administracinei struktūrai, šalia senųjų *kraštų* pamažu šio amžiaus pabaigoje vis daugiau pasirodė naujų valsčių ar jų centrų pavadinimų⁴⁶. LDK rašytiniuose dokumentuose Gandinga anksčiausiai paminėta 1489 m. (žr. priedą ir 2 pav.), kai bajorų Eidoto ir Burnelio apsikeitimas žemėmis buvo surašytas minėtoje gyvenvietėje, dalyvaujant pačiam Žemaitijos seniūnui Stanislovui Jonaičiui Kęsgailai (žr. 1 lentelės įrašą nr. 1)⁴⁷. Matyt, jau tuomet Gandinga buvo žinoma kaip Žemaitijos seniūnui priklausančio valsčiaus administracinis centras.

³⁶ VUB RS, f. 7 – 1578 m. Žemaitijos žemės aktai (toliau – ŽŽA) 2/14576, l. 143v, nr. 72.

³⁷ *Акты, издаваемые Виленской Комиссией для разбора древних актов*, т. 24, Вильно, 1897, с. 360, nr. 226.

³⁸ Центральний державний історичний архів України м. Київ, ф. 48, оп. 1, д. 110, л. 1.

³⁹ D. H. Arnoldt, *Kurzgefasste Kirchengeschichte des Königreichs Preussen, Kurzgefasste Nachrichten von allen seit der Reformation an den lutherischen Kirchen in Ostpreussen gestandnen Predigern*, hrsgb. von Fr. W. Benefeldt, d. 1–2, Königsberg, 1777, S. 143–144.

⁴⁰ VUB RS, f. 7 – ŽŽA 1585, 9/14853, l. 50, nr. 24.

⁴¹ Ten pat, f. 7 – ŽŽA 1589, 2/14589, l. 243, nr. 215.

⁴² L. Jovaiša, *Descriptio dioecesis Samogiciensis: komentaras, Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 20, 2002, p. 227.

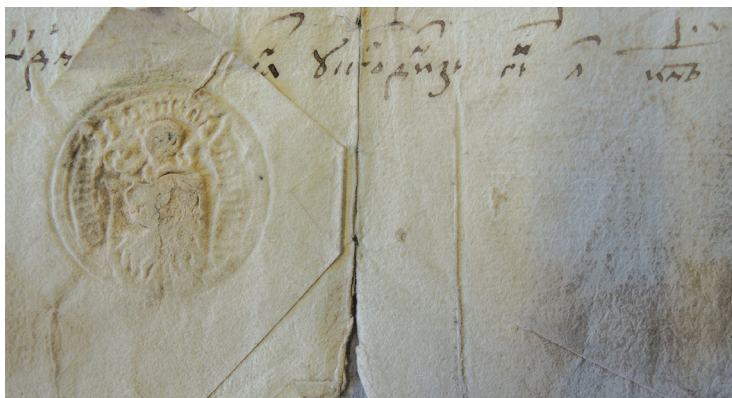
⁴³ LMAVB RS, f. 32–10, l. 1.

⁴⁴ *Raganų teismai Lietuvoje* (ser. *Lietuvos teisės paminklai*, t. 2), parengė K. Jablonskis ir R. Jasas, Vilnius, 1987, p. 87, nr. 12.

⁴⁵ VUB RS, f. 7 – ŽŽA 1604 m., 39, (ŽB 46), l. 33, nr. 81.

⁴⁶ М. Любавский, *Областное деление и местное управление Литовско-русского государства ко времени издания первого Литовского статута*, Москва, 1892, с. 202–205; E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 m.*, Vilnius, 2010, p. 113–115.

⁴⁷ Šiame dokumente yra Žemaitijos seniūno S. Kęsgailos Zadoros herbo antspaudas, žr.: VUB RS, f. 96–114.

2 pav. 1489 m. sausio 30 d. dokumentas, kuriame anksčiausiai paminėta Gandinga LDK rašytame dokumente (su Žemaitijos seniūno S. Kęsgailos antspaudu), VUB RS, f. 96–114.

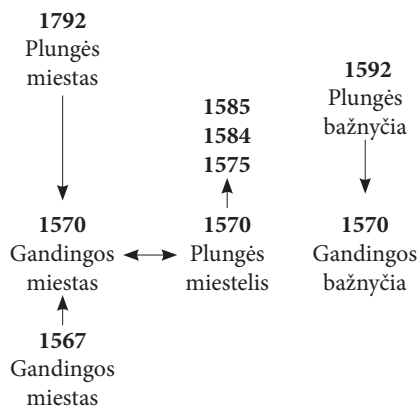
Vėliau matome įprastą ano meto reiškinių, kai įvairiuose XVI a. – XVII a. pradžios dokumentuose skirtingose Gandingos valsčiaus dalyse minimi to paties pavadinimo dvarai, priklausę įvairioms bajorų giminėms (žr. 1 lentelės įrašus nr. 2, 3, 6, 7, 12 ir kt.). Be to, XVII a. pradžioje minėtame valsčiuje aptinkamas Gandingos *laukas* (lenk. *pole*) liudija jame buvusią laukininkų bendruomenę⁴⁸. Suprantama, kad per visą aptariamą laiką Gandingoje buvo valsčiaus valdytojo – tįjūno dvaras (jame buvo kalinami valstiečiai, žr. nr. 14), kuriame, kai nebūdavo tįjūno, reziduodavo jo vietininkas. Šiame dvare buvo surenkami mokesčiai, surašomi valakų matavimo, žemių keitimo dokumentai (žr. 1 lentelės įrašus nr. 5, 6). Šitoks Gandingos statusas bei šio pavadinimo „multiplikavimas“ kitiems dvarams rodo, kad šio valsčiaus centras bei jo pavadinimas buvo giliai įsitvirtinę vietinių savimonėje. Tad neatsitiktinai dar XVI a. pabaigoje minimas Rietavo–Gandingos kelias (žr. 1 lentelės įrašą nr. 19), kuris parodo, kad nors šalia tada augo Plungė, važiuojantiems nuo Rietavo arčiau buvo Gandingos dvaras. Tai patvirtina ir Rietavo miestelio gatvių pavadinimų istorija. Antai, šio miestelio inventoriuose nuo 1563/1565 iki 1726 m. minima Gandingos gatvė (tai nulėmė, kad vėliau inventorius surašinėję asmenys vadovavosi pirmojo inventoriaus surašymo schema)⁴⁹. Taigi Gandingos kaip valsčiaus centro pavadinimas išliko gajus to meto visuomenėje, nes į jį iš kitų valsčių bei miestelių vedė susiformavę keliai.

⁴⁸Ten pat, f. 7 – 1628–1629 m. Žemaitijos pilies teimo knyga, 2, 3/14455, l. 422.

⁴⁹A. Miškiniš, Rietavas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*: t. 3, kn. II: *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2007, p. 76–80.

Itin vertingas bei provokuojantis yra 1547 m. dokumento turinys (žr. 1 lentelės įrašą nr. 3). Jame minima, kad Gandingos dvaras, esantis už trijų mylių nuo Platelių, suteikiamas Jonui Glinskiui. Pirmą, šis dokumentas išryškina glaudžias dvaro sąsajas su Plateliais. Čia paminėti net du valdytojai: prieš tai valdęs puškorius⁵⁰, matyt, bajoras Jeronimas, vienas iš artilerijos specialistų, aptarnavusių Platelių ežero saloje stovėjusią pilį⁵¹, ir antras – Jonas Glinskis. Antra, šis dvaras priklausė valdovui, kurį karalienė Bona, prašant tuometiniam Žemaitijos seniūnui Jurgiui Bilevičiui, suteikė minėtam J. Glinskiui. Trečia, nurodyta, kad Gandingos dvarą nuo Platelių skyrė trys mylios kelio. Nors tai gali atrodyti kaip atsiktinumas, bet šioje vietoje verta prisiminti, kad Valakų reformos nuostatuose buvo patvirtinta (jau anksčiau vyravusi) nuostata, kad negalima kurti naujų miestelių arčiau kaip trys mylios⁵². Be to, tuometinės lietuviškos mylios ilgis yra daugmaž žinomas apytiksliai⁵³, tačiau remiantis vėlesniu analogu (pvz., kelio atkarpa Alsėdžiai–Plungė⁵⁴), galima manyti, kad šiuo atstumu buvo nusakytas Platelių–Plungės kelio ilgis. Visa tai leidžia spėti, kad anuomet minėtas Gandingos dvaras galėjo stovėti būsimos Plungės miestelio teritorijoje⁵⁵ ir buvo pirmasis ryškesnis būsimos gyvenvietės elementas.

Schema. Gandingos ir Plungės paminėjimų sąsajų „rebusas“

⁵⁰ D. Baronas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės puškoriai Žygimanto Augusto laikais (1548–1572), *Karo archyvas*, t. 15, 1998, p. 24–50.

⁵¹ V. Volungevičius, *Pilies šešėlyje: teritorija, visuomenė ir valdžia Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Vilnius, 2015, p. 360.

⁵² *Русская историческая библиотека*, t. XXX: *Литовская метрика, отделы первый – второй, часть третья: Книги публичныхъ Дель*, t. 1, Юрьевъ, 1914, c. 550–551.

⁵³ Lietuviškos mylios ilgį galima apskaičiuoti remiantis, žr.: Г. Я. Романова, *Объяснительный словарь старинных русских мер*, Москва, 2017, c. 164–165.

⁵⁴ Antai, M. Brenšteinas nurodė, kad Alsėdžiai yra *od Plungian o 3 mile*, LVIA, f. 1136, ap. 3, b. 21, l. 20.

⁵⁵ M. Vitkūnas, Plungės dvaras, *Lietuvos archeologiniai tyrinėjimai 2018 metais*, Vilnius, 2019, p. 212–217.

Toliau seka trys (prie jų pridėsime dar ketvirtą) žinomos „probleminės“ datos, įnešusios painiavos, susijusios su Gandingos paminėjimu 1567–1570 m. laikotarpiu. Pirmą – 1567 m. (žr. 1 lentelės įrašą nr. 8), prie kurios galime pridėti dar vieną tų pačių metų dokumentą (žr. 1 lentelės įrašą nr. 7), kai minimas Gandingos *miestas*. Šią Gandingos paminėjimo datą (žr. 1 lentelės įrašą nr. 8) XX a. pradžioje įvedė minėtas baltarusių tyrinėtojas M. Dovnar-Zapolskis, ir šis paminėjimas iki šiol buvo geriausiai žinomas istoriografijoje⁵⁶. Antra – 1570 m. (žr. 1 lentelės įrašą nr. 11), kai visos Gandingos valsčiaus ir miesto pajamos buvo suteiktos LDK stalininkui M. Dorohostaiskiui. Beje, ši privilegija tapo pagrindiniu dokumentu, kuriuo naudotasi vėliau suteikiant Gandingos tįjūnystę ar Plungės seniūniją, bei kaip ir anksčiau rašėme, ji buvo panaudota 1792 m. Plungės miestui suteikiant Magdeburgo teises. Trečia – 1570 m., kai įsteigiama bažnyčia Gandingoje (žr. 1 lentelės įrašą nr. 9). Iš šių žinomų dokumentų (jų gali būti ir daugiau) susidaro įspūdis apie Gandingoje buvusį miestą. Tačiau reiktų iš karto pridėti, kad vėlesnių, po 1570 m., Gandingos miesto įvardijimų nėra, jis dingsta iš šaltinių. Tad grįžkime prie minėtų 1567–1570 m. laikotarpio dokumentų bei atidžiau paanalizuokime juose pateikiamą medžiagą.

Pirmiausia dėmesį patraukia dokumentuose prie Gandingos vietovės esančių terminų vartojimas. Štai jau aptartą 1567 m. dokumentą (žr. 1 lentelės įrašą nr. 8), kuriame minima Gandinga, tyrinėtojai dažnai įvardija kaip „neprivilegijuotų miestų sąrašą“⁵⁷. Tačiau tai nėra tikslu, nes dokumento pavadinimas paimtas iš gretimo dokumento antraštės. Be to, tarp tų „neprivilegijuotų“ miestų šiame sąrašė randame skirtingų kategorijų miestų, neturinčių (pvz., Knišinas, Mozyrius, Lyda) ar turinčių Magdeburgo teisę (pvz., Slanimas), ir įvairaus lygio miestelių: Balninkus, Platelius, Radviliškį, Uteną, Viešvėnus, Žaslius ir kt.⁵⁸. Be to, čia užfiksuota, kad Gandinga moka 15 kapų gr. mokesčių, tiek pat kiek Plateliai, Valkininkai, Viešvėnai, Vilkmėgė ir kt. Tad šį sąrašą reiktų detaliau iširti, nes terminu *място*, kur paminėta ir Gandinga (*Кгондиня*), galėjo būti įvardytos įvairaus lygio urbanizuotos gyvenvietės ar didesni administraciniai vienetai. Kituose dokumentuose (žr. 1 lentelės įrašus nr. 7, 11) matyti, kad šis terminas nėra visai prilipęs prie Gandingos pavadinimo, jie nesudaro vientiso junginio. Pavyzdžiui, „iš Gandingos valsčiaus ir *miesto*“, „užpuolė dvarą ir *miestą* Gandingos valsčiuje“. Įtarimą dėl šios vietovės statuso kelia ir paskutinis dokumentas, kuriuo 1570 m. paskirtas klebonas į naujai įsteigtą bažnyčią *in Godinga* (žr. 1 lentelės įrašą nr. 9). O kituose dokumentuose, paskiriant kleboną į Kražių, Kernavės, Merkinės, Naujadvario, Raigardo, Vasiliškių bažnyčią, nurodoma – „į mūsų miestelį“ (*in oppido nostro*)⁵⁹. Panašus į Gandingos yra klebono paskyrimo į

⁵⁶ М. Довнар-Запольскій, *min. veik.*, p. cvii (priedai).

⁵⁷ Ten pat, p. cv-cix; Z. K i a u p a, *Žemaitijos miestelių ir miestų tinklo...*, p. 160.

⁵⁸ *LM, VrKn. 531/9*, p. 37–38, nr. 4.

⁵⁹ *LM, VrKn. 530/8*, p. 62, 66, 69, 78–82, nr. 61, 66, 82, 84–86, 88, 89, 92, 93.

Barglovą atvejį (Palenkės vaiv.). 1568 m. paskiriant į ją kleboną, ši vietovė minima *in Barłowo*, o 1572 m. – *in villa Barłowo*⁶⁰. Tad paskutiniuju atveju sukonkretinamas gyvenvietės kaip kaimo statusas. Vėlgi, tai leidžia manyti, kad Barglovo įvardijimo situacija galėjo būti analogiška minimai Gandingai. Tad anksčiau išvardyti pastebėjimai leidžia teigti, kad tada Gandinga 1567–1570 m. laikotarpiu galėjo būti įvardytas ūgtelėjęs kaimas ar kompaktiškiau susitelkusi nedidelė gyvenvietė.

Tačiau išlieka pagrindinis klausimas, kas slepiasi po aptartais atvejais minimos Gandingos pavadinimu. Pirma, kaip jau minėta, 1792 m. Magdeburgo teisių privilegijos parengėjai atliko tam tikrą šaltiniotyrinį darbą, nurodydami, kad 1570 m. dokumente minima Gandinga buvo ta pati Plungė (žr. anksčiau pateiktą schemą)⁶¹. Antra, 1592/1597 m. dokumente (žr. nr. 18), kur nurodomos Žemaitijoje evangelikų užimtos bažnyčios, Plungės bažnyčia (*in Plungiani haereticus*) priskirta atskiram bažnyčių sąrašui, kurio viršuje prirašyta: „naujos bažnyčios, be žemės ir pastatų, įsteigtos [valdovo] Žygimanto Augusto revizorių“⁶². Vėlgi, šis XVI a. pabaigos dokumentas retrospektyviai nurodo (žr. schemą), kad 1570 m. naujai funduota bažnyčia *in Gondinga* buvo ne kas kita kaip pirmoji įsteigta bažnyčia Plungėje. Verta pažymėti, kad kalbėti apie kadaise egzistavusį atskirą Gandingos miestą, kuris vėliau nunyko, yra klaidinga. Pirma, nėra jokių tai patvirtinančių archeologinių duomenų, įrodančių šio miesto / miestelio buvimą⁶³. Antra, vėlesnių dokumentų duomenys rodo, kad 1567–1570 m. laikotarpiu minimas Gandingos *miestas*, bažnyčia buvo Plungėje. Trečia, nuo 1570 m. vis daugėja Plungės miestelio paminėjimų, o Gandinga visai dingsta, kas liudija naujos gyvenvietės pavadinimų kaitą (žr. schemą ir pateiktą lentelę)⁶⁴.

Plungės miestelio kūrimosi „rekonstrukcija“

Babrungo upė buvo pagrindinė trasa tarp Platelių ir Gandingos, ką patvirtina ir gentyiniu periodu šioje atkarpoje aptinkamos gyvenvietės⁶⁵. Šios trasos pusiaukelėje buvusi

⁶⁰ Ten pat, p. 69, 81, nr. 73, 91.

⁶¹ Žr. I išnašą. Plačiau apie 1791–1792 m. suteiktų Magdeburgo teisių privilegijose įrašomus dokumentus žr. Z. Kiaupa, *Diploma renovationis et locationis – XVIII a. pabaigos raštininkų spąstai, Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, t. 3, sud. Z. Kiaupa, E. Rimša, Vilnius, 2001, p. 159–172; to paties, Plungės savivaldai 200 metų, *Saulutė. Plungės krašto savaitraštis*, 1991, nr. 8, 1992, nr. 1 (9).

⁶² *Nova templa sine agris et aedificiis erecta per revizores divim Regis Augusti*, L. Jovaiša, min. veik., p. 227.

⁶³ B. Dakanis, min. veik., p. 55–64.

⁶⁴ Panašus buvo Akmenės ir Dabikinės paminėjimų atvejis XVI a., žr.: A. Baliulis, Apie Akmenę ir Dabikinę XVI–XVIII amžiuje, *Žemaičių praeitis*, t. 3, red. A. Butrimas, V. Vaivada, Vilnius, 1994, p. 176–181.

⁶⁵ F. Kavolūtė, Kultūrinio kraštovaizdžio formavimasis Žemaičių aukštumoje, *Acta Academiae Artium Vilmensis*, t. 34: *Kultūrinio landšafto raida Žemaičių aukštumoje = Evolutions of cultural landscape in*

3 pav. Plungės panorama (1934 m. spalio mėn.). A. ir P. Butkų nuotr. (iš Tomo Petreikio rinkinio).

Plungė buvo aukštesnėje bei patogesnėje vietoje nei Gandinga. Manytina, kad šioje vietoje dar XVI a. pirmoje pusėje šalia pagrindinio Gandingoje buvusio dvaro egzistavo kitas šioje vietoje buvęs tįjūno dvaro „filialas“, prie kurio telkėsi keletas valstiečių sodybų. Tad šis administracinis centras su keliomis valstiečių sodybomis tapo miestelio užuomazga⁶⁶.

Nuo 1566 m. prasidėjo vietinio žemaičio Jono Burbos ir LDK stalininko Mikalojaus Dorohostaiskio⁶⁷ bylinėjimasis dėl Gandingos tįjūnystės. Jo dokumentuose pasirodo valsčiaus pavadinimu pavadintas Gandingos *miestas*. Matyt, 1567–1570 m. laikotarpiu ši gyvenvietė buvo gerokai ūgtelėjusi, ten radosi daugiau sodybų, ir laikinai ji „pasiskolino“ Gandingos valsčiaus pavadinimą. Pirmasis Plungės miestelio (*местечка Полунькгинь*) paminėjimas užfiksuotas 1570 m. birželio 18 d. (žr. 1 lentelės įrašą nr. 10)⁶⁸. Neabejotina,

the Samogitian Highland, sud. M. Iršėnas, Vilnius, 2004, p. 27 (žr.: 2 pav. Žemaitijos apgyvendinimas XII amžiaus pabaigoje).

⁶⁶ Apie administracinių centrų reikšmę kuriantis miestams žr. E. Gudavičius, *Miestų atsiradimas Lietuvoje*, Vilnius, 1991, p. 9–10.

⁶⁷ Plačiau žr.: E. Saviščevas, min. veik., p. 171–172.

⁶⁸ A. Miškinis nurodo, kad Plungės dvaras minimas 1565 m. (žr. A. Miškinis, M. Purvinienė, Plungė, *Kultūros barai*, 1980, nr. 2, p. 10). Tačiau kokiame dokumente šis dvaras buvo paminėtas, nepavyko surasti. Žinoma, kad LMAVB RS, f. 256–4112 šią bylą aprašinėjęs asmuo vietoje 1565 m. minimo Plonėnų dvaro (*двора Плонянского*) nurodė, kad tai Plungės dvaras. Galbūt šios bylos aprašas ir suklaidino

kad pagausėjus sodybų (dab. Vytauto g.) bei 1570 m. matuojant sklypą būsimai bažnyčiai ant kalvos, atsiranda naujas gyvenvietės pavadinimas. Ji pradėta vadinti šios kalvos papėdėje tekančio Plungės upelio vardu, o ne Babrungo, kuris taip pat vinguriavo aplink tuometinį gyvenvietės branduolį. Tiesa, tais pačiais metais įsteigta bažnyčia bei jai paskirtas klebonas Stanislovas Karvovskis⁶⁹, tačiau nėra aišku, ar naujasis klebonas buvo čia atvykęs, nes bažnyčios pastatas nebuvo pastatytas. Be to, tuometinis Gandingos tijųnas ir Plungės miestelio valdytojas, tapęs pirmuoju ir pagrindiniu tuometinio miestelio „architektu“, M. Dorohostaiskis buvo evangelikas. Jo dėka miestelis augo bei plėtėsi, ryškėjo būsimų gatvių, kelių tinklas. Beje, jo sūnaus, LDK stalininko, vėlesnio Gandingos tijųno Kristupo Dorohostaiskio dėka Plungės–Kretingos kelyje XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje atsirado ir Kartenos miestelis.

Vėliau, jau pastačius bažnyčią Plungėje, čia reziduojant tijųno vietininkui, po truputį augo miestelio bendruomenė. Galiausiai XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje įsivirtino Plungės miestelio pavadinimas, neatsitiktinai atsidūręs M. K. Radvilos Našlaitėlio 1613 m. žemėlapyje⁷⁰. Pasibaigus Dorohostaiskių valdymo (1566–1615⁷¹) laikotarpiui, perėmęs Gandingos tijųno pareigas Plungėje dažniau apsistodavo ir Žemaitijos seniūnas Jarošas Valavičius⁷², nuo kurio prasidėjo naujas – katalikiškojo Plungės miestelio istorijos etapas.

Išvados

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a. antroje pusėje intensyviai kūrėsi gyvenvietės, kito senesni, atsirado naujesnių vietovių pavadinimų, ir dabar neišvengiamai iškyla jų identifikavimo problema. Vienas iš tokių probleminių – Gandingos ir Plungės įvardijimų atvejis.

A. Miškinį. E. Saviščevas minimą Plungės miestelį klaidingai įvardijo Gandingos miesteliu, žr. E. Saviščevas, min. veik., p. 172.

⁶⁹ V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, Vilnius, 2009, p. 389, nr. 2364.

⁷⁰ *Lietuva žemėlapiuose*, sud. A. Bieliūnienė, B. Kulnytė, R. Subatniekienė, Vilnius, 2011, p. 122; A. Miškinis, A. Baliulis, 1613 m. „Magni Ducatus Lithuaniae“ žemėlapyje nurodytų Lietuvos miestų ir miestelių raida iki 1940 m., *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Urbanistika ir rajoninis planavimas*, t. 15: *Lietuvos teritorijos apgyvendinimo raida*, Vilnius, 1988, p. 96.

⁷¹ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. III: *Księstwo Żmudzkie, XIV–XVIII wiek*, pod red. A. Rachuby, Warszawa, 2015, s. 107–108, nr. 299, 300.

⁷² *...a mieszkac będe nie daleko granicy kurlanskiej, pierwej w Chwiejdanach, a potom w Plongianach*, Žemaitijos seniūno J. Valavičiaus laiškas LDK etmonui K. Radvilai, 1621 m. lapkričio 22 d., Šiaulėnai, Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге, отдел рукописей, ф. 971, оп. 1, ч. 2, д. 119, л. 43.

Įspūdingas Gandingos piliakalnis ir prie jo esantys dar keturi piliakalniai greičiausiai buvo vienas iš kuršių žemių centrų (minima 1253 m.), vėliau tapęs vienu iš Žemaitijos valsčiaus centrų. Be to, 1567–1570 m. laikotarpiu minimas Gandingos *miestas* ir jame funduojama bažnyčia sudaro įspūdį, kad kadaise čia buvo miestas, vėliau nunykęs ar persikėlęs į Plungės vietą. Šis klausimas persikėlė ir į istoriografiją.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad klaidinga kalbėti apie kadaise buvusį Gandingos miestą ar miestelį. Pirmiausia nėra jokių šios gyvenvietės egzistavimą patvirtinančių archeologinių duomenų. Antra, 1567–1570 m. laikotarpio dokumentų, kuriuose minima Gandinga, analizė parodė, kad šalia šio vietovardžio *mecmo* terminas vartojamas kur kas plačiau nei tiesioginė *miesto* sąvoka. Trečia, vėlesnių (1592/1597 m.) šaltinių duomenys nurodo, kad „Gandingoje“ įkurta bažnyčia iš tikrųjų buvo tuometinėje Plungėje. Ketvirta, nuo 1570 m. (kai pirmą kartą paminėtas Plungės miestelis, o Gandingos *miestas* minimas paskutinį kartą) pamažu vis daugėja Plungės miestelio įvardijimų, rodančių, kad ši auganti gyvenvietė gavo naują vardą.

Plungės miestelio kūrimosi schema būtų tokia. Prie anksčiau buvusios kuršių gyvenvietės greičiausiai XVI a. viduryje (dabartinio miesto centrinėje dalyje) egzistavo dvaras, prie kurio telkėsi nedidelė gyvenvietė. Matyt, 1567–1570 m. laikotarpiu ši gyvenvietė buvo gerokai ūgtelėjusi, joje radosi daugiau sodybų, ir laikinai ji „pasiskolino“ Gandingos valsčiaus pavadinimą. Ant kalvos pagausėjęs sodybų, gyvenvietė perėmė kalvos papėdėje tekėjusio Plungės upelio pavadinimą. Netrukus pastačius bažnyčią, čia reziduojant tįjūno vietininkui bei augant miestelio bendruomenei, Plungė kaip miestelis galiausiai įsivirtino ir XVII a. pradžios kartografijoje.

Priedas

Gandinga, 1489 m. sausio 30 d. Žemaitijos seniūno Stanislovo Jonaičio Kęsgailos patvirtinimas apie Budrelio ir Eidoto žemių apsikėitimą; Eidotui atiteko proskyna miške, o Budreliui – laukas.

org.: *Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius*, f. 96–114. Dokumentas buvo sulankstytas į tris lygias dalis, surašytas tamsiai rudu rašalu; popierius; 12 x 21,4 cm; antspaudas prispaustas per popierių su Kęsgailų giminei priklausančiu Zadoros herbu. Dorsalinis įrašas: *List Janowicza starosty żmujdz(kiego)*; antspaudas: VYTAUTO DIDŽ. UNIV. BIBLIOTEKA; įrašas pieštuku: RŠ 2112. Publikuojamas dokumentas suskaidytas sakiniiais, skyryba atlikta remiantis dabartinės rusų kalbos gramatika, sumoderninta didžiųjų ir mažųjų raidžių rašyba; sutrumpinimai išskleidžiami, o praleistos raidės rašomos lenktiniuose skliaustuose „()“. Virš eilutės iškeltos raidės tekste rašomos pasvirai. Rankraštyje vartojamas raidės perteikiame: „oy“, „Y“ į „y“, o „A“ kaip „я“.

Пан Станислав Янович староста жомоитский.

Тот Будрелис мѣл землю на поли сябрьную и просеченѣ в лѣси исъ Эидятом. И потом тот Эидот спустил дѣлницу земли своєї отчины на полѣ, а Будрел спустил Эидоту свою дѣлницу просечена в лѣси. И били нам чолом штобых имъ дозволил зменяти тыми их землями. И мы досмотрев з бояры, призволили им менити землями, што им было обѣма любо. Будрел взял на поли, а Еидот взял в лѣси, и от тул мает служити, а Будрелис, с тое земли^а, што на поли выменил, мает служити князю великому тоуж службу, которую и съ своєї делници служить конем, занюж отчина одна их.

Писан у Кгондинзе, ген(варя) 30, иньди(ктъ) 7.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

JOVAIŠA, Liudas. *Descriptio dioecesis Samogiciensis: komentaras. Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 20, 2002, p. 225–239.

JUZUMAS, Vincentas. *Žemaičių vyskupijos aprašymas*. Parengė M. Paknys. Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus, 2013.

Kuršo aktai = Acta Curoniae. Parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas. Pasvalys: Pasvalio krašto muziejus; Joniškis: Žiemų pradai „Simkala“, 2017.

Lietuva žemėlapiuose. Sudarytojos: A. Bieliūnienė, B. Kulnytė, R. Subatniekienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2011.

Lietuvos Metrika (1528–1547). 6-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija). Parengė S. Lazutka, I. Valikonytė ir kt. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995.

Lietuvos Metrika (1540–1541). 10-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija). Parengė S. Lazutka, I. Valikonytė, S. Viskantaitė-Saviščeviėnė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2003.

Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 531 (1567–1569). Viešųjų reikalų knyga 9. Parengė L. Anužytė ir A. Baliulis. Vilnius: Žara, 2001.

Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 29 (1546–1547). Užrašymų knyga 29. Parengė I. Ilariėnė. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2016.

Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 51 (1566–1574). Užrašymų knyga 51. Parengė A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas. Vilnius: Žara, 2000.

Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 530 (1566–1572). Viešųjų reikalų knyga 8. Parengė D. Baronas ir L. Jovaiša. Vilnius: Žara, 1999.

Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 556 (1791–1792). Viešųjų reikalų knyga 35. Parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, E. Rimša. Vilnius: Versus aureus, 2005.

MACKAVIČIUS, Andrius. *Žemaitijos valsčių surašymas 1537–1538 m.* Parengė K. Jablonskis, tekstą spaudai rengė A. Baliulis. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2003.

^a Pertaisyta u raidė.

Raganų teismai Lietuvoje (Lietuvos teisės paminklai, t. 2). Parengė K. Jablonskis ir R. Jasas. Vilnius: Mintis, 1987.

Акты, издаваемые Виленской Комиссией для разбора древних актов. Т. 24. Вильно: Тип. А. Г. Сыркина, 1897.

Русская историческая библиотека. Т. XXXIII: *Переписи войска Литовского*. Петроград: Типография Главного Управления Уделов, 1915.

Русская историческая библиотека. Т. XXX: *Литовская метрика, отделы первый – второй, часть третья: Книги публичныхъ Дель*. Т. 1. Юрьевъ: Типография К. Маттисена, 1914.

ALEXANDROWICZ, Stanisław. *Studia z dziejów miasteczek Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2011.

ALIŠAUSKAS, Vytautas, JASZCZOLT, Tomasz, JOVAIŠA, Liudas, PAKNYŠ, Mindaugas. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.* Vilnius: Aidai, 2009.

ARNOLDT, Daniel, Henrich. *Kurzgefasste Kirchengeschichte des Königreichs Preussen, Kurzgefasste Nachrichten von allen seit der Reformation an den lutherischen Kirchen in Ostpreussen gestandnen Predigern*. Hrsgb. von Fr. W. Benefeldt. D. 1–2. Königsberg, 1777.

BALIULIS, Algirdas. Apie Akmenę ir Dabikinę XVI–XVIII amžiuje. In: *Žemaičių praeitis*. T. 3. Red. A. Butrimas, V. Vaivada. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 176–181.

BARANAUSKAS, Tomas, ZABIELA, Gintautas. Ceklis 1253 metais: istorinė-archeologinė analizė, *Žemaičių istorijos virsmas: iš 750 metų perspektyvos*. Sudarė A. Ivinskis. Vilnius: Aidai, 2004, p. 9–55.

BARONAS, Darius. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės puškoriai Žygimanto Augusto laikais (1548–1572). *Karo archyvas*, t. 15, 1998, p. 24–50.

BUMBLAUSKAS, Alfredas, BUMBLAUSKAS, Mangirdas. *Žemaitijos krikštas: christianizacijos procesas XV–XVII amžiuje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2018.

DAKANIS, Bronius. Gandingos archeologinės vietovės žvalgomieji tyrimai. *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2007 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2008, p. 55–64.

GUĐAVIČIUS, Edvardas. *Miestų atsiradimas Lietuvoje*. Vilnius: Mokslo, 1991.

IVINSKIS, Zenonas. *Rinktiniai raštai*. T. 2. Roma: Lietuvių katalikų akademija, 1978.

KAVOLIUTĖ, Filomena. Kultūrinio kraštovaizdžio formavimasis Žemaičių aukštumoje. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 34: *Kultūrinio landšafto raida Žemaičių aukštumoje = Evolutions of cultural landscape in the Samogitian Highland*. Sudarytojas M. Iršėnas. Vilnius, 2004, p. 23–31.

KIAUPA, Zigmantas. Žemaitijos miestelių ir miestų tinklo susidarymas XV a. – XVI a. pirmojoje pusėje. In: *Konstantinas Jablonskis ir istorija*. Sudarė E. Rimša. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 155–170.

KIAUPA, Zigmantas. *Diploma renovationis et locationis* – XVIII a. pabaigos raštininkų spąštai. In: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*. T. 3. Sud. Z. Kiaupa, E. Rimša. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2001, p. 159–172.

KIAUPA, Zigmantas. Plungės savivaldai 200 metų. *Saulutė. Plungės krašto savaitraštis*, 1991, nr. 8, 1992, nr. 1 (9).

KUMŠLYTIS, Leonas. Plungės miesto senovės liekanos. *Šiaulių metraštis*, 1933, nr. 4, p. 36–40.

Lietuvių kalbos žodynas. T. X. Red. kolegija: J. Kruopas (vyr. redaktorius) ir kt. Vilnius: Mokslas, 1976.

Lietuvių pavardžių žodynas. T. 2: L–Ž. A. Vanagas (ats. redaktorius), V. Maciejauskienė, M. Razmukaitė. Vilnius: Mokslas, 1989.

Lietuvos TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinydas. D. II. Parengė Z. Noreika ir V. Stravinskas. Vilnius: Mintis, 1976.

LUKŠAITĖ, Ingė. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*. Vilnius: Baltos lankos, 1999.

MEILUS, Elmantas. *Žemaitijos kunigaikštystės miesteliai XVII a. II pusėje – XVIII a. Raida, gyventojai, amatai, prekyba*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1997.

MISIUS, Kazys. Bažnyčios ir parapijos istorija. In: *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė = Sacral architecture and art in the Plungė deanery*. Sudarytojas A. Butrimas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 41–59.

MIŠKINIS, Algimantas, BALIULIS, Algirdas. 1613 m. „Magni Ducatus Lithuaniae“ žemėlapyje nurodytų Lietuvos miestų ir miestelių raida iki 1940 m. *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Urbanistika ir rajoninis planavimas. Lietuvos teritorijos apgyvendinimo raida*, 1988, nr. 15, p. 81–106.

MIŠKINIS, Algimantas, PURVINIENĖ, Marija. Plungė. *Kultūros barai*, 1980, nr. 2, p. 10–13.

MIŠKINIS, Algimantas, ŠEŠELGIS, Kazys. Miesto gyvenviečių tinklo vystymasis Lietuvoje iki XX a. vidurio (1940 m.). *Statyba ir architektūra*, nr. 4(2), 1965, p. 215–239.

MIŠKINIS, Algimantas. Bažnyčia miesto kompozicijoje. In: *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė = Sacral architecture and art in the Plungė deanery*. Sudarytojas A. Butrimas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 38–40.

MIŠKINIS, Algimantas. Rietavas. In: *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*: t. 3, kn. II: *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*. Vilnius: Savastis, 2007, p. 75–107.

RAVICKIENĖ, Eleonora. *Šimtmečių takais*. Klaipėda: Klaipėdos rytas, 1997.

SALYS, Antanas. *Baltų kalbos, tautos ir kiltys. Lietuvių giminaičiai*. Vilnius: Baltos lankos, 1995.

SAVIŠČEVAS, Eugenijus. *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 m.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. III: *Księstwo Żmudzkie XIV–XVIII wiek*. Pod redakcją A. Rachuby. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015.

VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvos hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1981.

VANAGAS, Aleksandras. *Lietuvos miestų vardai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.

VITKŪNAS, Manvydas. Plungės dvaras. *Lietuvos archeologiniai tyrinėjimai 2018 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2019, p. 212–217.

VOLUNGEVIČIUS, Vytautas. *Pilies šešėlyje: teritorija, visuomenė ir valdžia Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Naujasis židinys-Aidai, 2015.

ŽULKUS, Vladas. *Kuršiai Baltijos jūros erdvėje*. Vilnius: Versus aureus, 2004.

ДОВНАР-ЗАПОЛЬСКИЙ, Митрофан. *Государственное хозяйство Великаго княжества Литовскаго при Ягеллонах*. Т. 1. Киев: О-во печати и издат. дела Н. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1901.

ДРОБЕНКО, Алексей Адамович. Местечко Плунгяны. In: *Памятная книжка Ковенской губернии на 1900*. Ковно, 1901, с. 109–122.

ЛЮБАВСКИЙ, Матвей. *Областное деление и местное управление Литовско-русского государства ко времени издания первого Литовского статута*. Москва: Унив. тип., 1892.

НЕВСКАЯ, Лидия Георгиевна. Балтийские названия болот в сопоставлении со славянскими (Семасиологические наблюдения). In: *Балто-славянские исследования*. Москва: Наука, 1974, с. 155–182.

РОМАНОВА, Галина Яковлева. *Объяснительный словарь старинных русских мер*. Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2017.

**WHERE THE TOWN OF GANDINGA DISAPPEARED,
OR THE BEGINNING OF THE TOWN OF PLUNGĖ
IN THE SECOND HALF OF THE SIXTEENTH CENTURY**

Summary

JONAS DRUNGILAS

In the Grand Duchy of Lithuania, settlements were intensively built, older place names were changing, newer place names were appearing in the second half of the sixteenth century, and now the problems of their identification are inevitably rising. One of them is the case of the naming of Gandinga and Plungė.

The impressive hill fort of Gandinga and four other hill forts nearby were probably one of the centres of the Curonian lands (mentioned in 1253), which later became one of the centres of the Samogitian rural district. In addition, the mention of the town of Gandinga and the church founded there in the period of 1567–1570 give the impression that once there was a city here, which later disappeared or relocated to Plungė. The issue has moved to historiography.

The research has shown that it is incorrect to talk about the former town of Gandinga. First of all, there is no archaeological evidence for the existence of this settlement. Secondly, an analysis of the documents from the period of 1567–1570, when Gandinga is mentioned, shows that the use of the term *место* next to Gandinga was much broader than the literal concept of ‘city’. Thirdly, later sources (1592/1597) indicate that the church founded in ‘Gandinga’ was in fact located in Plungė. Fourthly, from 1570 (the first mention of the town of Plungė and the last mention of the town of Gandinga), the number of references to Plungė were on a gradual rise indicating that this growing settlement had a new name.

The scheme of the establishment of Plungė would be as follows: a manor house and a small settlement existed near the former Curonian settlement, very likely in the middle of the sixteenth century (in the central part of the present-day town). During the period of 1567–1570, apparently when the settlement had grown considerably and more homesteads were being established, it ‘borrowed’ the

temporary name of Gandinga rural district. As the number of homesteads on the hill (current Vytauto Street) increased, the settlement took the name of the Plungė stream flowing at the foot of the hill. Soon after the church was built, the representative of the governor's assistant (Rus. *врядник*) took residence there, the town community grew, and finally Plungė established itself as a town in the cartography of the early seventeenth century.

Gauta 2022 m. sausio mėn.

Priimta 2022 m. kovo mėn.

Jonas Drungilas – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriaus mokslo darbuotojas. Mokslinių interesų kryptys: LDK bajorija XVI–XVIII a., Lietuvos miestų ir miestelių istorija.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tiltų g. 17, Vilnius, LT-01101

El. paštas: jonas.drungilas@istorija.lt